

lijk. Het is ook raadzaam, met kleine restauraties te beginnen, bv. vensterkronen en kleine vaste bruggen. Volgens de schrijver zullen deze vervangingen ook op langere termijn veel voldoening schenken.

Tot zover de Amerikaanse auteur. De mogelijkheden, die de geschetste methode inhoudt, rechtvaardigen wel een wat uitvoeriger bespreking in deze kolommen. Men doet er intussen goed aan, enige reserve in acht te nemen ten aanzien van BRECKER's enthousiasme met betrekking tot het esthetisch effect. Het valt niet te ontkennen dat men in Europa in dit opzicht nu eenmaal andere eisen stelt. Aangenomen mag echter worden dat ook de wegen zullen worden gevonden, die tot bevrediging van deze eisen leiden.

R. LE GRAND, Utrecht.

Literatuur:

S. C. BRECKER: J. Prosth. D. 6: nov., 1956.

J. F. JOHNSTON, R. W. DYKEMA, D. M. CUNNINGHAM: Progress Report I: J. Prosth. D. 6:811, 1956. Progress Report II: J. Prosth. D. 8:120, 1958.

REDACTIONELE COMMENTAAR

HET CONGRES EN DE JEUGDTANDVERZORGING

Wanneer dit nummer onder de ogen van de lezers komt is het Ledencongres van de Maatschappij reeds enige weken in het verleden terug gezonken. Er is geen reden aan deze stijlvolle en waardig verlopen wetenschappelijke samenkomst als zodanig hier bijzondere aandacht te wijden, aangezien in het officiële orgaan van onze beroepsorganisatie aan de daar gehouden redevoeringen en inleidingen uiteraard de hun toekomstige plaats zal worden ingeruimd.

Wanneer niettemin voor bepaalde onderdelen te dezer plaatse een uitzondering wordt gemaakt dan heeft dit een speciale oorzaak. Overeenkomstig het programma was de morgen van de tweede dag van het congres gereserveerd voor het thema van de tandheelkundige verzorging van de jeugd. Vanwege het voor de beschikbare tijd belangrijke aantal inleidingen deed zich na afloop daarvan de klassieke tijdnood gelden en ontbrak diensgevolge elke gelegenheid voor een gedachtenwisseling. De voordrachten verloren derhalve hun als inleiding daartoe bedoelde karakter, zodat een toetsing aan mogelijk andere zienswijzen dan die der betreffende sprekers niet heeft kunnen plaats vinden. In dat opzicht heeft de behandeling van dit vraagstuk, waarmee de Maatschappij (naar eigen verklaring) bedoelde in de openbaarheid te treden, het stigma der eenzijdigheid niet kunnen ontgaan. Dit klemt nog temeer omdat de leiding gemeend heeft uit de door de inleiders gehouden beschouwingen enige conclusies te moeten trekken, welke in de vorm van stellingen als het oordeel van het congres ter kennis van het publiek zouden worden gebracht. Bij de opstelling daarvan was – dit kon uiteraard bezwaarlijk – geen rekening gehouden met hetgeen

na een gedachtenwisseling mogelijkerwijs, door andere of nieuwe gezichtspunten de formulering had kunnen beïnvloeden. Degenen, die eventueel van een van die der inleiders afwijkende visie blijk hadden willen geven, zijn bijgevolg niet aan hun trek gekomen.

Een der onderdelen dat werd aangesneden betrof (wie zou het verbazen?) het vraagstuk van de hulpkrachten. Een der inleiders wees de zelfstandig werkzame schooltandverzorgster, in de stijl van de Nieuw Zeelandse school dental nurse, af als niet passend in het kader van de uitoefening van geneeskunst. Verwijzing van een patiënt – aldus het betoog – naar een specialist was een delegatie van werkzaamheden aan een beter geverseerde beoefenaar. Aan hulpkrachten werden uitsluitend ondergeschikte, supplementaire verrichtingen opgedragen. Bij de zelfstandige schooltandverzorgster daarentegen werd van dit gevestigde principe afgeweken; zelfstandige werkzaamheden werden door de tandarts uit handen gegeven en om het aldus uit te drukken: niet naar boven, maar naar beneden „gesubstitueerd”.

Ook al zou men aan deze opvatting meer dan theoretische waarde willen toekennen, dan dient niet uit het oog te worden verloren dat de behoefte aan hulpkrachten met een zelfstandige, zij het beperkte behandelingsbevoegdheid uit de nood geboren is. Een nood waarvoor op andere wijze binnen afzienbare tijd geen andere oplossing te vinden is en juist in een tijd waarin de overtuiging baan breekt dat aan de sociale gebitsverzorging van de jeugd voorrang moet worden verleend. Gegeven het ontoereikende aanbod van volledig bevoegde medewerking is een ernstige poging om daarin op andere wijze te voorzien, gerechtvaardigd en geboden. Daarbij mag niet vergeten worden dat het bij de jeugdtandverzorging gaat om een zeer beperkt deel van de tandheelkunst, waarbij kennis van de andere gebieden geenszins als onmisbaar mag worden beschouwd en ten dele zelfs geheel overbodig is (chirurgie, prothetiek in haar onderdelen, orthodontie). Gelijk bij de genees- en de artsenijsbereidkunst bevoegde hulpkrachten hun bestaansrecht door de jaren hebben bewezen, wil het er ook bij het grote publiek niet in dat zulks bij het bestaande tekort aan tandartsen voor een beperkt onderdeel der tandheelkunst nu juist niet uitvoerbaar zou zijn.

Er is echter bij een eventuele invoering van het instituut der schooltandverzorgsters op het congres een speciaal aspect naar voren gekomen waarop in dit verband de aandacht moet worden gevestigd. Uit de betreffende berichtgeving heeft men kunnen afleiden, dat de regering doende is om concrete voorstellen voor te bereiden voor de regeling van de status en bevoegdheid van de schooltandverzorgster. Nu werd bij de in de aanvang geschetste gang van zaken bij het congres een uitspraak van de aanwezigen gevraagd omtrent de al dan niet wenselijkheid van de invoering. De uitslag was dat van de naar schatting twee honderd deelnemers bij hand opsteken slechts 5 zich als voorstanders kenbaar maakten. Hieruit mag dus worden afgeleid dat ook bij de medewerkers aan de schooltandverzorging deze hulpkrachten, na hun opleiding, hun taak zullen aanvaarden in een milieu, alwaar hun komst en werkzaamheid als overbodig en van dubieuze waarde zullen worden beschouwd. Onder die omstandigheden

zullen deze meisjes aan een morele druk worden onderworpen, welke een psychische kracht en zelfstandigheid zouden vereisen, die men bij hen zeker niet mag verwachten, noch aanwezig veronderstellen. Het zou een weinig aantrekkelijk vooruitzicht betekenen om een taak te moeten aanvaarden in een milieu, waar de nieuwkomer met wantrouwen en wellicht geringschatting zou worden ontvangen.

Wil de overheid de toekomstige schooltandverzorgsters de onmisbare goodwill meegeven, die voor de uitvoering van hun taak onmisbaar mag worden geacht, dan moet hun bestaansrecht voor ieder duidelijk worden bewezen. Daartoe dient eerst te worden uitgemaakt of de resultaten van de schooltandverzorging de invoering van deze hulpkrachten rechtvaardigen. Mocht blijken, gelijk door de tegenstanders stilzwijgend tot uitgangspunt wordt genomen, dat het nuttig rendement bij de huidige bezetting en praktische uitvoering, naar omvang en hoedanigheid als voldoende moet worden beschouwd, dan zou het zeker niet verantwoord zijn een opleiding te creëren, waaraan op die grond geen behoefte bestaat. Het zou zinloos en financieel verwerpelijk zijn de gemeenschap te bezwaren met een overbodige onderwijsinstelling.

Alvorens aan haar voornemen uitvoering te geven zal de overheid dan ook goed doen een onbevooroordeeld onderzoek te doen instellen naar de resultaten der schooltandverzorging, opdat kan worden vastgesteld of de huidige organisatie en uitvoering aan te stellen eisen uit sociaal gebitshygiënisch oogpunt voldoet. Pas indien zou blijken dat het op basis van de huidige beschikbare medewerking niet mogelijk is tot een voldoende nuttig rendement te geraken, zal het verantwoord zijn de opleiding van bevoegde hulpkrachten ter hand te nemen. In een vorige beschouwing werd uit anderen hoofde reeds de wenselijkheid bepleit van een kleine commissie van deskundigen om door steekproefsgewijs onderzoek omtrent de toestand van de gebitten, bij het afscheid der kinderen van de lagere school, rapport uit te brengen. Een rechtvaardigingsgrond voor het opleiden van schooltandverzorgsters, uitsluitend ontleend aan een negatieve bevinding ten aanzien van de huidige situatie, zal onmisbaar zijn om de weerstand in tandartsenkringen te overwinnen. Mocht echter, gelijk gezegd, die grond niet aanwezig blijken, dan zou het gehele vraagstuk der hulpkrachten beter van de agenda kunnen worden afgevoerd.

Ten aanzien van een inperking van de curatieve taak werd in een der inleidingen veel vertrouwen gesteld in een meer educatieve werkzaamheid, zowel ten gunste van de kleuters als bij de schooltandverzorging. Zonder restrictie moet worden vastgesteld dat van dit onderdeel der jeugdzorg, voor zover dit als een taak van de tandarts wordt gezien, tot nog toe niet veel is terecht gekomen. De in hoofdzaak curatief werkzame tandarts acht zich kennelijk tot het bijbrengen van goede gebitshygiënische begrippen niet capabel noch minder aangewezen. In dit licht zal het moeten worden gesteld dat de betreffende inleider, voor wat de leerplichtige jeugd betreft, zijn verwachtingen heeft gebouwd op de klasseonderwijzer, die hij daarmee belast zou willen zien. Daargelaten de vraag of van deze, anders dan bij een persoonlijk positieve instelling tegenover de waarde

van gebitsverzorging en -behoud, kan worden verwacht dat hij zich hiervoor wil inzetten, zou men zich eerst dienen te vergewissen of een dusdanig onderwijs mag worden gerekend bij de opvoeding tot een der maatschappelijke deugden welke het l.o. krachtens zijn wettelijke doelstelling nastreeft. Ook werd daarbij in het midden gelaten in welke mate op instemming en medewerking van de betrokken leerkrachten zou kunnen worden gerekend. Mocht dit geheel afhankelijk worden gesteld van de inzichten van de onderwijzer dan zal het zeer de vraag zijn of wel over de gehele lijn (wat uiteraard de bedoeling is) op het gehoopte effect kan worden gerekend. Het is in de gegeven omstandigheden uiteraard aantrekkelijk dit hoofdstuk uit de profylaxe te delegeren aan wie beroepsmatig opvoedend werkzaam zijn, maar wel moet worden vastgesteld dat elke gerichte vorm van voorlichting met betrekking tot goede gebitshygiënische begrippen zowel ten gunste van de schoolplichtige jeugd als ten aanzien van de kleuterverzorging nog steeds een desideratum vormt. Bijgevolg ontbreekt tot nog toe elke ervaring omtrent een te verwachten nuttig effect. Men mag hopen dat voorlichting in bevattelijke vorm en op het psychologisch gunstige ogenblik de preventie ten goede zal komen, maar het zal aanbeveling verdienen rekening te houden met de continue tegendruk van de toenemende snoepgewoonten, welke verleidingen niet moeten worden onderschat. Waarmee gezegd wil zijn dat voorshands meer gebouwd dient te worden op de curatieve resultaten dan op de toekomstige van de preventieve zorg.

Een begrip dat met een negatieve gevoelston werd gehanteerd, was dat van de „gebitsverzorgingsgezindheid”. Het met nadruk geconstateerde tekort getuigde wederom van de egocentrische benadering, door de verzekerden in gebreke te stellen voor een gedrag dat niet volledig tegemoet komt aan de voorstelling, die de tandarts zich maakt van het psychologische effect van een in het belang van de patiënt uitgevoerde behandeling. Als voorbeeld werd gewezen op het verschijnsel dat de verzekerden pas bij dreigende expiratie van de sanering zich voor de periodieke controle aanmelden. Hierin werd het bewijs gezien dat zij uitsluitend door financiële overwegingen gedreven en niet uit overtuiging de tandarts opzochten.

Ter wille van een objectieve beoordeling dient men zich eerder af te vragen of de periodieke gang naar de tandarts zo weinig psychisch beladen is dat de dental-mindedness uit het tijdstip van aanmelding kan worden afgeleid. Gebitsbehandeling, ook van gesaneerden, gaat niet zelden met pijnlijke, althans onaangename gewaarwordingen gepaard en zo kan de herinnering daaraan oorzaak zijn dat de verzekerde een innerlijke strijd moet voeren alvorens (gepreoccupeerd) zich opnieuw van de van hem verlangde aanmelding te kwijten. Het getuigt van onverschilligheid voor hetgeen in de praktijk de gebitsbehandeling voor de gemiddelde patiënt betekent, wanneer men de (mogelijk) verklarende omstandigheid buiten beschouwing laat als het erom gaat de gezindheid inzake gebitsbehoud vast te stellen. Het is gelukkig dat de financiële consequenties van verzaking een tegenwicht vormen om een aarzeling tijdig te overwinnen. Uit dit laatste stootje in de goede richting moet dan ook eerder een positieve instelling

dan het tegenovergestelde worden afgeleid. Want voor menig een, die niet voldoende dentalminded is zal hiervan geen voldoende prikkel uitgaan om de geanticipeerde onlustgevoelens te trotseren. Emotioneel gekleurde ervaringen te ignoreren of ervan uit te gaan dat deze bij sociale voorzieningen niet meetellen, leidt tot verkeerde conclusies bij het opmaken van de balans der dentalmindedness.

Over dit thema werd in een vroegere beschouwing reeds een en ander te berde gebracht, zodat met een verwijzing daarnaar kan worden volstaan. De mate waarin het gelukt de behandeling op sociale basis vrij te houden van in bedoeld opzicht ongunstige elementen, zal naar evenredigheid een positieve instelling ten goede komen.

Dit geldt in het bijzonder voor de jeugdverzorging, waarbij niet kan worden verwacht dat nut en gewaarwording verstandelijk tegen elkaar zullen worden afgewogen.

Ook het probleem van de beschikbare mankracht kwam wederom ter sprake, waarbij de inleider aanknoopte bij het door STORK ingevoerde onderscheid tussen de reële vraag naar tandheelkundige hulp en het potentiële verlangen daarnaar van behandelingsbegerigen, die daar door allerlei belemmeringen niet aan toekomen. Indien – zo werd gesteld – het zwaartepunt van de sociale gebitsverzorging zou worden verlegd naar de jeugd ten koste van de hogere leeftijdsgroepen, dan zou zulks de totale effectieve vraag naar hulp in ongunstige zin beïnvloeden. Het zou dan wel eens kunnen blijken dat het beschikbare, sociaal werkzame tandartsenbestand meer dan toereikend zou zijn om aan die vraag te kunnen voldoen.

Het behoeft geen betoog dat deze verwachting op zuiver speculatieve basis werd opgetrokken. Het mag op zijn minst betwijfeld worden of het uit sociaal-politiek oogpunt mogelijk is het sinds jaren geldende recht op tandheelkundige hulp in ziekenfondsverband zo drastisch te besnoeien, dat het in feite neerkomt op een extra-belasting van het budget der verzekerden met de volledige kosten van tandheelkundige behandeling. Of dit sociaalpsychologisch en politiek „verkoopbaar” zal blijken en niet tot ernstige repercussies zal leiden, zou vooralsnog moeten worden afgewacht.

Uiteraard zal dit zeker niet mogelijk blijken ten aanzien van verzekerden, die het bewijs hebben geleverd gebitsverzorging op prijs te stellen en men zal dus hebben af te wachten of de totale omvang van de onder gewijzigde omstandigheden persisterende „vraag” dergelijke pessimistische verwachtingen rechtvaardigt. Immers het is ondenkbaar dat bij een eventuele heroriëntatie een vermindering van de totale omvang der verstrekkingen zou worden nagestreefd; hoogstens zal een andere verdeling over de onderscheidene leeftijdsgroepen worden beoogd. Tegen het eerste zouden de organen, belast met de uitvoering van de sociaal geneeskundige verzorging, zich ernstig – en zeker niet ten onrechte – verzetten. Door met een vermindering van de reële vraag in de toekomst rekening te houden, wordt het nuchtere perspectief wel kunstmatig somber ge-

kleurd. Het ongeluk wil bovendien dat buiten de kringen der tandartsen niemand onder de indruk geraakt van een dusdanige voorstelling en de algemene overtuiging van een tekort aan tandartsen nu en in de naaste toekomst er niet in het minst door aan het wankelen wordt gebracht. Het zal derhalve niet overbodig zijn om bij een voort te zetten „bewijsvoering” en overeenkomstig standpunt ook met dit feit rekening te houden. Want de vraag doet zich voor of het raadzaam moet worden geacht bij voortduring tegen de openbare mening in te gaan als men erop kan rekenen geen geloof te vinden. B.

KINDERTANDHEELKUNDE

Wanneer coll. NORD zijn visie op de schooltandverzorging, zoals die in het verslag van de podiumdiscussie inzake de kindertandheelkunde was samengevat, in het vorige nummer nader heeft toegelicht, dan laat deze niettemin het maken van enkele kanttekeningen toe.

Zo schrijft de inzender dat hij ernstige bezwaren heeft tegen de schooltandverzorging, zoals zij heden ten dage in Nederland veelal wordt uitgevoerd; voorts dat de toepassing in meerdere plaatsen niet beantwoordt aan te stellen eisen met betrekking tot propaganda en het wekken van gevoel voor de waarde van gebitsbehoud. De beperkende toevoeging „veelal” en „in meerdere plaatsen” wettigt de indruk dat zulks niet over de gehele linie het geval is en de gewraakte uitvoering desondanks ruimte laat voor het effect dat hij als voorwaarde stelt. Waaraan dit laatste moet worden toegeschreven blijft in het duister, hetgeen te betreuren is omdat eruit zou kunnen blijken dat het vigerende systeem ten minste voor verbetering vatbaar is en niet per se behoeft te worden geliquideerd.

Voorts wordt gesteld dat een doeltreffende gebitsanering via kleuterverzorging, schooltandverzorging en nazorg afstuit op een tekort aan mankracht en op de kosten. De oplossing – zo schrijft hij – moet worden gevonden door het oprichten van een research instituut dat op korte termijn inzicht zal moeten verschaffen inzake de gebitstoestand van de jeugd, zoals die onder invloed van of ondanks de huidige gebitsverzorging er voor staat. Tevens zal deze wetenschappelijke instelling middelen moeten beramen om tot een betere gezondmaking van ons volk te geraken.

Men kan het geheel eens zijn met coll. NORD, zij het op andere gronden, wanneer hij een onderzoek wil doen instellen naar de huidige resultaten van de sociale gebitsverzorging van de schoolplichtige jeugd. Daarvoor kan echter naar onze mening, gelijk reeds eerder werd betoogd, met een veel bescheidener apparaat worden volstaan. Voor zover de door de inzender aanbevolen instelling ook het cariësprobleem zou moeten aanvatten – en tot een voor ons land effectieve oplossing brengen – worden de verwachtingen dezerzijds wel sterk getemperd. Immers op dit terrein zijn ook in andere landen sinds jaren tal van wetenschappelijke onderzoekers werkzaam en men kan niet aannemen dat de aspecten van het tandbederf in ons land essentieel een eigen probleemstelling inhouden en bijgevolg impliceren.

Te menen dat wetenschappelijk spuurwerk van Nederlands fabrikaat – hetwelk in feite reeds lang bedreven wordt – op korte termijn zou kunnen bijdragen tot vermindering van de vatbaarheid voor tandbederf, is, hoe vleidend ook voor de vaderlandse becefenaren der natuurwetenschappen, eerder optimistisch dan gerechtvaardigd. Niet dat wij omtrent de kwaliteit van de nationale wetenschappelijke spuurzin een geringe dunk hebben, maar er wordt reeds op het door de inzender bedoelde gebied waardevol onderzoek verricht, waarvan het gehalte zeker niet lager is dan van hetgeen elders in publicaties naar voren wordt gebracht. Maar het tandbederf is een complexe aandoening en het verlossende woord staat niet op het punt uitgesproken te worden. Zou het door NORD gepropageerde research instituut in staat geacht kunnen worden dit te zullen doen? Wij vrezen niet ons gezicht te zullen gaan verliezen door aan dat ene nóg twee vraagtekens toe te voegen.

Het is tot onze spijt derhalve niet mogelijk zijn optimisme te delen, zelfs al zou dit beperkt blijven tot een „betere” gebitsanering van ons volk dan tot nu toe. Dit zou volgens de inzender worden bereikt – naast het effect van preventieve maatregelen om de cariësfrequentie drastisch te verlagen – in een hiaatloze voortzetting van controle en behandeling na de schoolplichtige leeftijd. Er staan geen gegevens ter beschikking aangaande de vrijwillige voortzetting van de gebitsverzorging na het verlaten van de lagere school. In hoever dus van verwaarlozing moet worden gesproken onttrekt zich aan de beoordeling. Dat de situatie in Nieuw Zeeland een teken aan de wand zou zijn, gezien het aanmerkelijke percentage tandeloze recruten, laat zich niet voetstoots erkennen. Daarvoor behoeft slechts te worden verwezen naar de indrukken van I. E. WHITLING in de *British Dental Journal*, opgedaan tijdens een bezoek aan het Dominion in de Grote Oceaan, waarbij de schrijver verklaart dat hij toch wel geschokt was te ervaren, met hoe weinig aarzeling men ginds steeds weer ook jonge mensen van hun natuurlijke gebit berooft. Deze indicatiestelling is ongetwijfeld een betere maatstaf voor een beoordeling van de mentaliteit van de Nieuw Zeelandse tandarts dan van de algemene gebitstoestand van de opgroeiende jeugd, al zal daar uiteraard wel een en ander aan ontbreken. Ten aanzien van het laatste dient ook in aanmerking te worden genomen de uitgestrektheid van het land en een overeenkomstig verspreid wonende geringe bevolking.

Wanneer coll. NORD op grond van zijn uitgebreide orthodontische ervaring tot een zo ongunstig oordeel over de huidige schooltandverzorging komt als waarvan hij blijk geeft, dan kan men zeggen dat ons volk er eens te meer recht op heeft de werkelijke resultaten ervan te vernemen door middel van een onderzoek op korte termijn. Aan de hand van de uitkomsten zou dan kunnen worden bepaald of en zo ja in welke richting deze sociale voorziening moet worden voortgezet. Er is kennelijk *periculum in mora*.

Voor een dusdanig onderzoek behoeft zeker niet gewacht te worden op het door hem voorgestane research instituut, met de bouw en inrichting waarvan (laboratoria, enz.) wel andere dan betrekkelijk geringe bedragen gemoeid zullen zijn.

B.

EEN AANTAL AANWIJZINGEN VOOR INZENDERS VAN COPIE

1. Men beschrijve slechts één zijde van het papier, late een *brede* marge aan de linkerzijde en een behoorlijke spatie tussen de regels. Machineschrift verdient voorkeur. Het bevordert niet alleen snelheid van zetten en voorkomt fouten door verkeerd lezen, maar beveiligd, door het bewaren van een doorslag, het verzenden en maakt aantekenen bij de post overbodig, wat tevens tijd spaart.

Men gebruike geen lucht-postpapier; het laat zich moeilijk lezen en is te zwak om als werkstuk te dienen. Het Tijdschrift volgt de nieuwe spellingsvoorschriften.

2. Het ingeleverde geschrift worde nauwkeurig overwogen, zodat het als onherroepelijk resultaat kan worden beschouwd. Latere veranderingen in de tekst bij het corrigeren van de drukproef zijn zeer ongewenst. Zij vertragen het tempo, maar bovenal: *zij brengen hoge kosten mee.*
3. Bijgevoegde illustraties dienen aan de volgende voorwaarden te voldoen:
 - a. foto's, zo contrastrijk en scherp als mogelijk is, afgedrukt op glanzend papier; door het clicheren ontstaat steeds verlies, zowel in contrast als in scherpte.
 - b. tekeningen, zo streng mogelijk uitgevoerd, liefst door een deskundige en zo nodig voorzien van stijlvolle aanwijzingen (letters, cijfers, enz.). De grootte doet niet veel ter zake, liefst zo groot mogelijk. Letters en cijfers daarin verwerkt, groot genoeg opdat zij bij verkleining nog goed leesbaar blijven.
 - c. wensen voor een minimum van verkleining kunnen worden kenbaar gemaakt; in verband met plaatsing in de beschikbare ruimte houdt de redactie het recht hiervan af te wijken.
 - d. men vergezelle de foto's en tekeningen reeds dadelijk van eventuele onderschriften en rang-letters of -nummers; de beide laatste bij voorkeur ook achter op de betreffende illustraties te zetten. Ook de juiste stand en plaats van de figuur dient te worden aangegeven. De illustraties los bijvoegen, niet vast inplakken.
 - e. men bedenke, dat clicheren uitermate kostbaar is en beperke zich ten deze dus zoveel mogelijk.
 - f. originelen zullen op uitdrukkelijke aanvraag kunnen worden teruggegeven. Voor een mogelijke beschadiging bij de bewerking kan de redactie geen verantwoordelijkheid aanvaarden.
4. De beslissing van plaats, rubriek en lettertype voor het betrokken stuk berust bij de redactie.
5. Aan wensen tot plaatsing in een bepaalde aflevering zal indien mogelijk worden voldaan; dit dient in goed vertrouwen aan de redactie te worden overgelaten.
6. Van stukken waaraan een vervolg is gebonden zende men minstens twee opeenvolgende gedeelten gelijktijdig in. Slechts dan kan de redactie er naar streven een vervolgstuk in een eerstvolgende aflevering te plaatsen.
7. De redactie behoudt zich het recht voor wijzigingen aan te brengen, voorzover een juiste taal- of stijlvoering die noodzakelijk maken.
8. Aan een wetenschappelijke bijdrage voege men bij voorkeur een samenvatting van de inhoud toe, zo mogelijk, ook in 't Engels vertaald. Mocht dit laatste op bezwaren stuiten, zo kan de redactie de vertaling verzorgen.
9. Een alfabetische literatuurlijst kan aan het eind van een artikel worden geplaatst. Voor de juiste vorm daarvan raadplege men reeds gepubliceerde lijsten. Men beperke zich echter tot het streng noodzakelijke.